2-ŞÖBA · ÇORVAÇILIK VA HAYVONLAR MAHSULDORLIGI

QORAQALPOĞISTON YAYLOVLARI FLORASINING SIGIR SUTI ORGANOLEPTIK XUSUSIYATLARI VA SIFAT KÖRSATKIÇLARIGA TA'SIRI

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filialining Zooinjeneriya kafedrasi stajyor-tadqiqotçisi

Islam Seydanov

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311099

NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus

SAHIFALAR
481–483

NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Seydanov I. Qoraqalpoğiston yaylovlari florasining sigir suti organoleptik xususiyatlari va sifat körsatkiçlariga ta'siri // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 481–483. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311099

ANNOTATSIYA Uşbu ilmiy işda Qoraqalpoğiston Respublikasi tabiiy yaylovlarida tarqalgan ösimliklar florasining sigir suti organoleptik xususiyatlari va fizik-kimyoviy sifat körsatkiçlariga ta'sirini örganiş masalasi tahlil qilinadi. Yaylov ösimliklarining botanik tarkibi, oziqaviy qiymati va mavsumiy özgarişlari qoramollarning oziqlaniş holati hamda sut tarkibiga ta'sir etuvçi muhim omillardan hisoblanadi. Tadqiqot doirasida yaylov florasini aniqlaş, ozuqaning kimyoviy tarkibini baholaş, sutning organoleptik va fizik-kimyoviy xususiyatlarini örganiş hamda ular örtasidagi boğliqlikni statistik tahlil qiliş rejalaştirilgan. Olingan ma'lumotlar Qoraqalpoğiston şaroitida yaylovlardan samarali foydalaniş va sut sifatini yaxşilaş böyiça ilmiy-amaliy tavsiyalar işlab çiqişga asos bölişi mumkin.

KALIT SÖZLAR Qoraqalpoğiston tabiiy yaylov florasi, ozuqaviy qiymat, qoramolçilik, sigir suti, organoleptik xususiyatlar, fizik-kimyoviy körsatkiçlar.

KIRIŞ. Çorvaçilik mahsulotlari işlab çiqarişda hayvonlarning oziqlaniş tizimi, ozuqa manbalarining tarkibi va sifati muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ayniqsa, sut çorvaçiligida sigirlarning ratsioni nafaqat sut mahsuldorligiga, balki sutning kimyoviy tarkibi, biologik qiymati va organoleptik xususiyatlariga ham ta'sir körsatadi. Tabiiy yaylovlar qoramollar uçun muhim oziqa manbai bölib, ularning floristik tarkibi hududning tuproq-iqlim şaroiti, namlik darajasi, vegetatsiya davri va antropogen ta'sirga boğliq holda şakllanadi. Yaylovlarda uçraydigan turli ösimlik oilalariga mansub turlar oziqaviy tarkibi jihatidan bir-biridan farqlanadi.

Qoraqalpoğiston Respublikasining tabiiy-geografik şaroiti. Qoraqalpoğiston Respublikasi Özbekistonning eng yirik hududi hisoblanadi va umumiy maydoni 166,6 ming km^2 ni taşkil qiladi. Mintaqa Orol dengizining qurib borayotgan qismida joylaşgan bölib uning katta qismini çöl va yarim çöl hududlar egallaydi. Amudaryo böyidagi suğorma dehqonçilik hududlaridan taşqari, qolgan katta hudud yaylov sifatida foydalaniladi. Asosiy yaylovlar Ustyurt platosi, Qoraqum, Qizilqum çöllari va Amudaryo deltasining quruq

qismlarida joylaşgan. Uşbu hududlarda yil böyi çorva boqişga mos ötloq-ötlar, şöralar, efemerlar ösadi [1].

Qoraqalpoğiston hududining muhim yaylov mintaqalaridan biri bölgan Qoraqalpoq Ustyurtining ozuqabop florasi böyiça olib borilgan tadqiqotda uşbu hududning yem-xaşak florasi 54 ta oilaga, 244 ta turkumga mansub kamida 497 turdagi ozuqabop ösimliklar qayd etilgan. 10 dan ortiq turga ega Ustyurtning yem-xaşak florasi spektrida yetakçi örinni Amaranthaceae (80 tur), Asteraceae (77), Poaceae (58), Brassicaceae (55), Fabaceae (34), Boraginaceae (33), Apiaceae (16), Caryophyllaceae (14) i Polygonaceae (11) oilalari egallaydi. Spektr qöşni Qizilqum yem-xaşak florasining yetakçi oilalariga deyarli mos keladi va turon pasttekisligi uçun bu ikki ulkan floraning umumiy kelib çiqişidan dalolat beradi. Yetakçi oila vakillari 378 turni yoki örganilayotgan hududning umumiy yem-xaşak florasining 73,1% ni birlaştiradi. [2].

Tadqiqotning maqsadi — Qoraqalpoğiston tabiiy yaylovlarida tarqalgan ösimliklarning botanik va oziqaviy tarkibini örganiş hamda ularning sigir suti organoleptik va fizik-kimyoviy körsatkiçlariga ehtimoliy ta'sirini baholaş.

Tadqiqot vazifasi: yaylov ösimliklari turlarini aniqlaş; ularning mavsumiy özgarişlarini örganiş; ozuqa tarkibidagi xom protein, yoğ, kletçatka va mineral moddalarni aniqlaş; sigirlar ratsionini baholaş; sutning rangi, hidi, ta'mi va konsistensiyasini tekşiriş; sutdagi yoğ, oqsil, laktoza, ziçlik va kislotalilik körsatkiçlarini aniqlaş; olingan ma'lumotlar örtasidagi boğliqlikni statistik baholaş.

TADQIQOT MATERIALLARI VA USULLARI

Dastlabki tadqiqot loyihasida 30 boş soğin sigirni tanlab olib, kuzatuvlarni 120 kun davomida amalga oşiriş taklif etiladi. Hayvonlarni har birida 10 boşdan uç guruhga ajratiş közda tutiladi: birinçi guruh — an'anaviy ratsiondagi nazorat guruhi; ikkinçi va uçinçi guruhlar — tarkibi yoki uluşi farqlanadigan yaylov ozuqasi asosidagi ratsionlar bilan oziqlantiriladigan tajriba guruhlari. Guruhlar zoti, yoşi, laktatsiya davri va boşlanğiç sut mahsuldorligi böyiça imkon qadar tenglaştirilişi, ratsionlar esa energiya, protein va mineral moddalar böyiça muvozanatlaştirilişi lozim.

Yaylov florasini örganişda geobotanik kuzatuv, ösimliklarni aniqlaş hamda botanik tarkibni tahlil qiliş usullaridan foydalaniladi. Ozuqa namunalarida quruq modda, xom protein, xom yoğ, xom kletçatka va mineral moddalar aniqlanadi. Sutning organoleptik körsatkiçlari — rangi, hidi, ta'mi va konsistensiyasi; fizik-kimyoviy körsatkiçlari — yoğ, oqsil, laktoza, ziçlik, kislotalilik va quruq modda miqdori baholanadi. Laboratoriya imkoniyati mavjud bölsa, yoğ kislotalari profili, jumladan omega-3 va CLA ham örganiladi. Ma'lumotlar tavsifiy statistika, dispersiya va korrelyatsion tahlil yordamida qayta işlanadi.

KUTILAYOTGAN NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijasida Qoraqalpoğiston tabiiy yaylovlarining ozuqabop floristik tarkibi va yem-xaşak oziqaviy qiymati haqida tizimli ma'lumotlar oliş kutiladi. Ösimliklarning tur tarkibi va vegetatsiya davriga qarab ozuqa tarkibidagi protein, kletçatka va mineral moddalar özgarişi baholanadi.

Ilmiy adabiyotlar yaylov asosidagi oziqlantiriş sut yoğining yoğ kislotalari profiliga ta'sir qiliş mumkinligini körsatadi. Biroq sutning rangi, hidi va ta'mi faqat yaylov florasiga boğliq

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311099

emas: sigir zoti, fiziologik holati, laktatsiya davri, salomatligi, ratsion muvozanati, saqlaş va soğiş gigiyenasi ham hisobga olinişi kerak. Şu bois tadqiqotda uşbu omillar nazorat qilinişi lozim.

1. Yaylovlarda erkin holda boqilgan çorva mollarining mahsuldorligi turğun holda boqilgan mollar mahsuldorliga nisbatan 20-25 % yuqori böladi.

2. Mahsulotning tannarxi 30-40 % ga kamayadi.

3. Çorva mollarining yaylovlarda boqiş 180-280 kunni taşkil qilganligi uçun bu davrda ötni öriş, taşiş, mollarga tarqatiş, nuşxörd va göng tozalaş, suğoriş işlarini ötkaziş talab qilinmaydi.

4. Soğin sigirlarda uçraydigan «Mastit» kasalligi yaylovlarda boqilgan mollarda uçramaydi.

5. Çorva mollarining nasli yaxşilanib boradi (100 boş sigirdan 95 – 98 boş soğlom buzoq olinadi).

6. Göşt, sut, jun va teri mahsulotlarining sifati keskin yaxşilanadi.

7. Yaylovlarda boqilgan çorva mollari vitaminli kök ozuqa bilan uzoq muddat ta’minlangan böladi.

XULOSA. Qoraqalpoğiston tabiiy yaylovlarining floristik tarkibi va yem-xaşakning oziqaviy qiymatini örganiş sut çorvaçiligini rivojlantirişda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Taklif etilayotgan tadqiqot yaylov florasi, ozuqaning kimyoviy tarkibi va sigir suti sifat körsatkiçlari örtasidagi ehtimoliy boğliqlikni baholaşga qaratilgan. Kelgusida olinadigan tajriba natijalari mahalliy ozuqa resurslaridan samarali foydalaniş va sut sifatini yaxşilaş böyiça ilmiy tavsiyalar işlab çiqişga xizmat qilişi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Умаров Е.К., Жолдасов А.С., Ходжаева Г. УЗБЕКИСТАН Р. АРАЛЬСКИЙ ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ КРИЗИС И ОСОБЕННОСТИ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН. – 2009.
2. Rakhimova N. Taxonomic analysis of fodder plants of the Karakalpak Ustyurt. ÖzMU Xabarlari. Tabiiy fanlar. 2023; 3(3.1.1). https://journals.nuu.uz/index.php/actanuuz/article/view/14313.
3. Norqulov U., Şeraliyev H. Yaylovlar melioratsiyasi /darslik. – T.: “Yangi asr avlodi”, 2010. – 160 bet.
4. Joldasov A.S, Ramanova D.R. QORAQALPOG‘ISTONDA YAYLOV ÇORVAÇILIGINING TARKIBIY RIVOJLANIŞI VA HUDUDIY XUSUSIYATLARI. JOURNAL OF ИҚРО – IQRO JURNALI – volume 16, issue 02, 2025. ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARÇ BIB) – 7,245, SJIF – 5,431. www.wordlyknowledge.uz
5. Jaqsibaev R.N., Gabbarov S.N., Sultaşova O.G., Maxsudov R.I. YAYLOV YERLARNING BUGUNGI KUNDAGI HOLATI VA ULARNING GEOINFORMATSION TAHLILI (Qoraqalpoğiston Respublikasi misolida). Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti. ZAMONAVIY GEOGRAFIK TADQIQOTLARDA HUDUDLARNING IJTIMOIY-IQTISODIY VA INNOVATSION RIVOJLANIŞI, TABIATDAN OQILONA FOYDALANIŞ VA TURIZM MASALALARI Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari (Nukus ş., 2021 yil 26-27 oktabr).
6. Özbekiston Respublikasi Qişloq xöjaligi vazirligi. Yaylov ösimliklari mahsuldorligin oşiriş hamda çorva ozuqa bazasini köpaytiriş böyiça amaliy qöllanmasi. Yaylov ТАВСИЯ 06.09.2026. https://online.pubhtml5.com/cnxvw/cnbu/.
7. YAYLOVLARDA ÇORVAÇILIKNI TAŞKIL ETIŞ. 100 kitob töplami. «Agrobank» ATB.-Toşkent: "TASVIR" naşriyot uyi, 2021. – 56 b.